

**Sivistysvaliokunnan mietintö n:o 32 hallituksen
esityksen johdosta laeiksi Helsingin yliopistosta ja Helsingin
yliopistosta annetun lain voimaannpanosta**

Eduskunta on päätöspöytäkirjan ottein 23 päivältä marraskuuta 1990 lähettänyt sivistysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi otsikossa mainitun hallituksen esityksen n:o 250.

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina ylijohtaja Markku Linna opetusministeriöstä, vt. vanhempi hallitussihteeri Pertti Saarela valtiovarainministeriöstä, rehtori Päiviö Tommila, vararehtori Risto Ihamuotila, dekaani Mikael Hidén ja hallintojohtaja Timo Esko sekä professori Edward Andersson, professori Olavi Mäkelä ja professori Thomas Wilhelmsson Helsingin yliopistosta, ylitarkastaja Sirkka Weckström lääkintöhallituksesta, ylijohtaja Matti Purasjoki kilpailuvirastosta, ylikirjastonhoitaja Eeva-Maija Tammekann Eduskunnan kirjastosta, vararehtori Jorma Kangas Oulun yliopistosta, rehtori Bengt Stenlund Suomen Korkeakoulujen Rehtorien Neuvostosta, professori Nils Oker-Blom Helsingistä, puheenjohtaja, professori Mikko Viitasalo ja toiminnanjohtaja Jorma Virkkala Professoriliitto ry:stä, puheenjohtaja Aili Tenhivaara Helsingin yliopiston ammattiosasto ry:stä, puheenjohtaja Björn Fant Helsingin yliopiston assistentit ry:stä, puheenjohtaja Anssi Jokipii Helsingin yliopiston dosenttiyhdistys ry:stä, puheenjohtaja Tuula Tolonen ja jaostopäällikkö Kai Kuvaja Helsingin yliopiston henkilökuntayhdistys ry:stä, puheenjohtaja Seija Tiisala Helsingin yliopiston lehtorit ry:stä, tuntiopettaja Jussi Korhonen Helsingin yliopiston tuntiopettajat ry:stä, puheenjohtaja, apulaisprofessori Aatos Lahtinen ja professori Eero Puolanne Professoriliiton Helsingin yliopiston osastosta, valtiotieteen ylioppilas Saara Soikkeli ja opintos sihteeri Esa Hämäläinen Helsingin yliopiston ylioppilaskunnasta, koulutuspoliittinen sihteeri Outi Kinttula Suomen ylioppilaskuntien liitosta ja puheenjohtaja Timo Kurula Oulun yliopiston ylioppilaskunnasta.

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan annettavaksi laki Helsingin yliopistosta. Ehdotettu laki korvaa nykyisen, vuodelta 1923 olevan lain Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista. Lain voimaannpanosta ehdotetaan annettavaksi erillinen laki.

Ehdotuksen mukaan yliopiston keskeisimmät monijäseniset hallintoelimet ovat konsistori ja tiedekuntaneuvostot. Nämä vastaavat nykyistä pientä konsistoria ja tiedekuntaa, joiden jäseninä on vain professoreita. Ehdotuksen mukaan konsistoriin kuuluvat asemansa perusteella rehtori, molemmat vararehtorit ja tiedekuntien dekaanit. Näiden 11 jäsenen lisäksi valitsevat muut opettajat ja tutkijat kuin professorit ja apulaisprofessorit keskuudestaan yliopiston piirissä toimitettavilla vaaleilla kolme jäsentä, muu henkilökunta samalla tavalla keskuudestaan kolme jäsentä ja ylioppilaskunnan edustajisto opiskelijoiden keskuudesta kuusi jäsentä. Rehtorin ja vararehtorit valitsee vaalikollegio professoreista ja dekaanin tiedekuntaneuvosto neuvostoon kuuluvista professoreista ja apulaisprofessoreista. Tiedekuntaneuvostoon kuuluu 11, 19 tai 27 jäsentä. Tiedekuntaneuvostossa ovat edustettuina professorit ja apulaisprofessorit, muu henkilökunta ja opiskelijat siten, ettei millään ryhmällä yksin ole enemmistöä.

Yliopistossa on ehdotuksen mukaan kansleri, joka edistää tieteitä ja valvoo yliopiston etua ja toimintaa. Yleinen toimivalta yliopiston hallinnossa on ehdotetun lain mukaan rehtorilla ja tiedekunnassa dekaanilla, mutta periaatteellisesti tärkeät asiat kuuluvat konsistorille ja tiedekunnissa tiedekuntaneuvostoille. Kanslerin nimittää tasavallan presidentti valtioneuvoston esityksestä yliopiston vaalikollegion asettamista kolmesta ehdokkaasta. Vaalikolle-

gioon kuuluvat ehdotuksen mukaan konsistorin ja tiedekuntaneuvostojen jäsenet ja varajäsenet sekä eräät virkamiehet.

Lailla ehdotetaan myös uudistettaviksi yliopiston opetuskieltä ja sen opettajien, tutkijoiden ja muiden virkamiesten kielitaitovaatimuksia koskevat säännökset. Niillä turvataan suomen ja ruotsin kielen asema, mutta toisaalta laajennetaan edellytyksiä myös muiden kielten käyttämiseen opetuksessa.

Laki Helsingin yliopistosta on tarkoitus saattaa voimaan 1 päivänä tammikuuta 1992. Sen voimaanpanosta annettu laki sen sijaan on tarkoitus saattaa voimaan heti kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

Valiokunnan kannanotot

Yleistä

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Näin ollen valiokunta puoltaa hallituksen esitykseen sisältyvien lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

Hallitusmuodon 77 §:n 1 momentin mukaan Helsingin yliopistolle on turvattu itsehallinto-oikeus siten, että opetusta ja tutkimusta koskevat päätökset tehdään yliopiston omista hallintoelimissä hallitusmuodossa edellytettyjen lailla ja asetuksella annettavien säännösten sekä yliopistolle valtion tulo- ja menoarviossa myönnettyjen määrärahojen puitteissa. Nykyisin Helsingin yliopiston hallinto perustuu pääasiassa Helsingin yliopiston järjestysmuodon perusteista vuonna 1923 annettuun lakiin. Suomen muissa korkeakouluissa hallinto on järjestetty pääasiassa 1970- ja 1980-luvuilla tehdyin hallinnonuudistuksin. Helsingin yliopiston osalta hallinnon uudistaminen on ollut valmiilla varsin pitkään. Sen vuoksi valiokunta pitää tärkeänä, että myös Helsingin yliopiston hallintoa uudistetaan.

Valiokunta katsoo, että hallituksen esityksen sisältämissä lakiehdotuksissa toteutuvat Helsingin yliopiston hallinnon uudistustyön keskeiset tavoitteet — eri ryhmien osallistuminen yliopiston hallintoon, päätösvalan siirtäminen hallinnossa alaspäin, vastuun lisääminen eri johtoelementtien toimivallassa ja oikeusturvan parantaminen.

Valiokunnan mielestä yhdessä parhaillaan toteutettavan tulosoikeuden ja toimintabudjetointiin siirtymisen kanssa yliopiston hallintolakesityksen säännökset antavat yliopistolle nykyistä paremmat mahdollisuudet ohjata toimintaansa hallinnon yleisten kehittämislinjojen mukaisesti. Ottaen huomioon myös yliopiston koon ja monialaisen rakenteen on valiokunnan mielestä päätöksenteon hajauttaminen keskuhallinnosta tiedekuntatasolle perusteltua.

Yksityiskohtaiset huomautukset — laki Helsingin yliopistosta

5 §. Helsingin yliopistolla on yksinoikeus almanakkojen ja kalenterien julkaisemiseen sekä oikeus yhden apteekin pitämiseen Helsingin kaupungissa. Nämä erioikeudet on tarkoitus säilyttää edelleen. Suomessa nykyisin harjoitettava kilpailupolitiikka edellyttää vapaan kilpailun edistämistä. Sen vuoksi valiokunta edellyttää, että pikaisesti selvitetään mahdollisuudet luopua Helsingin yliopiston apteekki- ja kalenterierioikeuksista siten, että samalla tataan yliopistolle näistä oikeuksista saatavien tulojen korvaaminen ja että yliopisto voi edelleenkin saada vastaavat määrärahat maan sivistyselämän kannalta tärkeisiin kohteisiin.

12 ja 15 §. Hallinnon toimivuuden ja tehokkuuden kannalta valiokunta puoltaa ehdotukseen sisältyvän niin sanotun yleisen toimivallan uskomista määrääjäksi valituille dekaaneille ja rehtorille. Valiokunta kuitenkin katsoo, että silloin, kun on kysymys yliopiston kannalta laajakantoisista tai periaatteellisesti tärkeistä asioista, ne tulisi päättää yliopiston keskeisimmässä ja tärkeimmässä monijäsenisessä hallintoelimestä eli konsistorissa. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa 12 §:ään lisättäväksi uutta kohtaa, jonka mukaan konsistorin tulisi käsitellä ne laajakantoiset ja periaatteellisesti tärkeät asiat, jotka rehtori on saattanut konsistorin ratkaistavaksi.

Valiokunta ehdottaa vastaavasti lisäystä 15 §:ään, jossa säädetään rehtorin toimivallasta. Valiokunta ehdottaa, että rehtori voi siirtää yliopiston kannalta periaatteellisesti tärkeän asian konsistorin ratkaistavaksi.

19 ja 21 §. Valiokunta viittaa edellä 12 ja 15 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa esittämiinsä kannanottoihin ja ehdottaa 19 ja 21 §:ään tehtäväksi muutoksia, joiden mukaan dekaani voi siirtää tiedekunnan kannalta laaja-

kantoisen tai periaatteellisesti tärkeän asian tiedekuntaneuvoston ratkaistavaksi.

22 §. Säännöksen mukaan tiedekunnassa voi olla yhden tai useamman opetus- ja tutkimusalan muodostamia laitoksia opetuksen ja tutkimuksen järjestämistä varten. Valiokunta toteaa, että Helsingin yliopiston laitokset ovat siihen kuuluvien ryhmittymien osalta hyvin erilaisia. Valiokunta kuitenkin katsoo, että laitoksen monijäsenisessä hallintoelimessä tulisi olla edustettuina olosuhteet huomioon ottaen mahdollisimman tasavertaisessa suhteessa laitoksen professorit ja apulaisprofessorit, muut opettajat ja tutkijat, muu henkilökunta sekä opiskelijat.

23 §. Helsingin yliopiston kirjastoa koskevan säännösehdotuksen mukaan kirjasto toimii myös kansalliskirjastona.

Kansalliskirjaston tehtäviä on käsitellyt muun muassa opetusministeriön asettama työryhmä (OPM:n muistio 1990:3). Mikäli kansalliskirjaston tehtävät määritetään työryhmämuistiossa esitetyn laajuisena, valiokunnan mielestä niiden hoitaminen on mahdollista vain, jos kirjastolle taataan riittävät voimavarat hoitaa nämä vaativat ja lukuisat tehtävät. Riittävän asiantuntemuksen turvaamiseksi valiokunta edellyttää, että puolet johtokunnan jäsenistä valitaan Helsingin yliopiston ulkopuolelta.

25 §. Helsingin yliopiston opettajakuntaan kuuluu noin 1 500 dosenttia. Valiokunta korostaa dosenttijärjestelmän merkitystä vapaan tieteen edistämisessä. Dosenttikunta on sekä lukumäärältään että pätevyydeltään tärkeä tieteellisen tutkimuksen ja ylimmän opetuksen voimavara ja asiantuntija. Valiokunta katsoo, että lakiehdotus ei tuo selvyttä epäselväksi koettuun dosenttien asemaan Helsingin yliopistossa. Dosenttiopetuksen turvaamiseksi ja myönteiseksi kehittämiseksi valiokunta edellyttää, että dosenttien oikeudellinen asema selvitetään ja turvataan riittävät voimavarat dosenttiopetuksen järjestämiseen.

Lakiehdotuksen 25 §:n 2 momentin säännöksen mukaan alaltaan vaihtuva professorin virka voidaan täyttää määräajaksi siten kuin asetuksella säädetään. Lakiehdotuksen 25 §:n 2 momentti on tulkittavissa siten, että Helsingin yliopistossa vain alaltaan vaihtuva professorin virka voidaan täyttää määräajaksi. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan ei ole ollut

tarkoitus säätää Helsingin yliopiston osalta professorin viran täyttämistä määräajaksi suppeammaksi kuin valtion virkamieslain 6 §:n 3 momentissa säädetään. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa 25 §:n 2 momenttia poistettavaksi.

Helsingin yliopistossa on nykyisin henkilökohtaisia ylimääräisiä professorin virkoja. Nämä virat muuttuvat ehdotuksen mukaan alaltaan vaihtuviksi sopimuspalkkaisiksi professorin viroiksi. Valiokunta katsoo, että näitä virkoja tulisi käyttää myös tulevaisuudessa huippututkijoiden kiinnittämiseksi yliopistoon.

31 §. Helsingin yliopiston nykyisissä kielitaitosäännöksissä edellytetään muun muassa professorilta viran ensisijaisesti edellyttämän opetuskielen eli suomen tai ruotsin täydellistä hallitsemista. Viran ensisijaista kieltä koskevan vaatimuksen samanlaisuus kummankin kansalliskielen kohdalla on valiokunnan saaman selvityksen mukaan ollut myös lähtökohtana yliopiston tehdessä vuonna 1989 kielitaitovaatimuksia koskevan täydentävän säädösehdotuksen opetusministeriölle. Kansalaisten kielelliseen tasa-arvoisuuteen pohjaava näkökohta on lakiehdotuksessa muutoin ollut pääsääntönä, mutta siitä on tehty poikkeus siten, että 31 §:n 1 momentin mukaan ruotsinkielistä opetusta varten perustettuun professorin virkaan vaaditaan täydellinen ruotsin kielen taito, vaikka muuten vaatimuksena opetusvirassa on viran ensisijaisen kielen osalta riittävä taito. Valiokunta pitää perusteltuna ruotsin kielen todellisen hallinnan turvaamista juuri ruotsinkielistä opetusta varten perustettujen professorin virkojen kohdalla. Valiokunta kuitenkin katsoo, että ehdotettu vaatimus täydellisestä ruotsin kielen taidosta merkitsee niin suurta poikkeusta periaatteellisesti tärkeästä ja vakiintuneesta suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevien vaatimusten keskinäisestä vastaavuudesta, että tällaista poikkeusta ei valiokunnan mielestä tulisi kielitaitovaatimuksia koskevaan säännökseen säätää. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa muutosta 31 §:n 1 momenttiin.

Edellä esitetyn perusteella sivistysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

*että toinen lakiehdotus hyväksyt-
täisiin muuttamattomana ja*

*että ensimmäinen lakiehdotus
hyväksyttäisiin näin kuuluvana:*

1.

L a k i

Helsingin yliopistosta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1—7 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

2 luku

Kansleri

8 ja 9 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

3 luku

Yliopiston hallintoelimet

10 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

4 luku

Yliopiston yleinen hallinto

11 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

12 §

Konsistorin tehtävät

Konsistorin tehtävänä on sen lisäksi, mitä muualla tässä laissa säädetään:

(1—4 kohta kuten hallituksen esityksessä)

5) määrätä erillisen laitoksen johtokunnan jäsenet; (*poist.*)

6) ratkaista ne rehtorille kuuluvat asiat, jotka rehtori niiden laajakantoisuuden tai periaatteellisen tärkeyden vuoksi saattaa konsistorin ratkaistavaksi; sekä (*uusi*)

(7 kohta kuten 6 kohta hallituksen esityksessä)

13 ja 14 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

15 §

Rehtorin ja vararehtorin tehtävät

(1 ja 2 mom. kuten hallituksen esityksessä)
Rehtori voi saattaa konsistorin ratkaistavaksi toimivaltaansa kuuluvan asian, joka on yliopiston kannalta laajakantoinen tai periaatteellisesti tärkeä. (Uusi)

16 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

5 luku

Tiedekunnat ja niiden hallinto

17 ja 18 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

19 §

Tiedekuntaneuvoston tehtävät

Tiedekuntaneuvoston tehtävänä on:

(1—4 kohta kuten hallituksen esityksessä)

5) nimittää tiedekunnan nuut opettajat kuin professorit, apulaisprofessorit ja dosentit; (*poist.*)

6) käsitellä ne dekaanille kuuluvat tehtävät, jotka dekaani niiden laajakantoisuuden tai periaatteellisen tärkeyden vuoksi saattaa tiedekuntaneuvoston ratkaistavaksi; sekä (*uusi*)

(7 kohta kuten 6 kohta hallituksen esityksessä)

20 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

21 §

Dekaanin tehtävät

(1 ja 2 mom. kuten hallituksen esityksessä)
Dekaani voi saattaa tiedekuntaneuvoston ratkaistavaksi toimivaltaansa kuuluvan asian, joka on tiedekunnan kannalta laajakantoinen tai periaatteellisesti tärkeä. (Uusi)

22 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

6 luku

Kirjasto ja muut erilliset laitokset

23 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

7 luku

Päätöksenteko

24 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

8 luku

Opettajat ja opiskelijat

25 §

Opettajat

(1 mom. kuten hallituksen esityksessä)

(2 mom. *poist.*)

(2 ja 3 mom. kuten 3 ja 4 mom. hallituksen esityksessä)

26 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

9 luku

Kielisäännökset

27—30 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

31 §

Kielitaitovaatimukset

Yliopiston opetus- ja tutkimusvirkoihin vaaditaan riittävä suomen kielen taito ja kyky ymmärtää ruotsin kieltä. Ruotsinkielistä opetusta varten perustettuun (*poist.*) virkaan vaaditaan riittävä ruotsin kielen taito sekä (*poist.*) lisäksi suomen kielen suullinen ja kirjallinen taito. Vaadittavasta kielitaidosta ja sen osoittamisesta säädetään tarkemmin asetuksella.

(2 ja 3 mom. kuten hallituksen esityksessä)

10 luku

Muutoksenhaku

32—35 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

11 luku

Erinäiset säännökset

36—43 §

(Kuten hallituksen esityksessä)

Helsingissä 5 päivänä helmikuuta 1991

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Pystynen, varapuheenjohtaja Astala, jäsenet Alm-gren, Backman, von Bell, Gustafsson, Haavisto, Hacklin, Holvitie, Jääskeläinen, Pohjan-

oksa, Renko, Ryynänen, Sillanpää (osittain), Tykkyläinen ja Uosukainen sekä varajäsenet Isohookana-Asunmaa (osittain), Jokinen (osittain) ja Wasz-Höckert.
